

Kritisch denken: De Mammoetjacht

Vak/leergebied	Geschiedenis
Schooltype/afdeling	Voortgezet onderwijs
Leerjaar	Brugklas vmbo
Tijdsinvestering	Een lesuur
Vakinhoud	Historisch denken en redenen: Bronnen van het verleden
Kerdoelen	De levenswijze van jagers en boeren
21e eeuwse vaardigheid	Kritisch denken
Andere vaardigheden	Discussiëren
Ontwerper van de opdracht	Albert van der Kaap, Histoforum

Inleiding

Kritisch denken vraagt van leerlingen dat zij, zelfstandig, weloverwogen beargumenteerde afwegingen kunnen maken, oordelen geven of beslissingen kunnen nemen. Zij moeten aangeboden (of gevonden) informatie kunnen en willen analyseren, op waarde schatten, en onjuistheden signaleren om tot een oordeel te komen. Uiteraard moeten zij dat oordeel met argumenten, ontleend aan de informatie (bronnen), kunnen onderbouwen. Kort gezegd zij moeten een oordeel geven op basis van interpreteren, analyseren, evalueren, concluderen en uitleggen.

Prehistorie

De prehistorie is, zo leren alle leerlingen in de brugklas, de periode waarvoor geen geschreven bronnen beschikbaar zijn. We moeten het doen met materiële bronnen. Maar wat betekent dit voor onze kennis van de prehistorie, waarover kunnen we wel uitspraken doen en waarover kunnen we slechts vermoedens uitspreken?

Dat is het onderwerp van een opdracht waarin een verhaal over de mammoetjacht centraal staat. Dit verhaal is een bewerking van een passage uit het boek *De stam van de holenbeer*, deel één uit de serie *de aardkinderen* van Jean Auel. Een serie die uiteindelijk uit zes boeken zou bestaan. Het boek is in 1986 verfilmd met Daryl Hannah in de hoofdrol.

In 1977 begon Auel met de voorbereidingen voor haar romanserie. Ze bestudeerde niet alleen boeken over de ijstijd, maar volgde ook een overlevingscursus. Ze leerde veel over jagen met primitieve middelen, over eetbare en geneeskrachtige planten en het bewerken van vuurstenen. Ook reisde ze naar Europa en bezocht diverse prehistorische vindplaatsen. De zo verworven kennis gebruikte zij in haar boeken waarin het o.a. gaat over ontmoetingen tussen de *cro-magnon*mens en de Neanderthalers.

Het boek is, ondanks de research die Auel pleegde, geen wetenschappelijk werk, maar een roman. Aanvankelijk kreeg ze dan ook nogal wat kritiek, bijvoorbeeld op het feit dat zij uitging van relaties tussen cro-magnonmensen en Neanderthalers. Recent wetenschappelijk onderzoek wijst echter uit dat deze contacten wel degelijk waarschijnlijk zijn geweest.

Formatief handelen

U kunt de leerlingen de tekst met de fragmenten voorleggen en hen van elk fragment laten zeggen of het berust op bronnen of op fantasie). Wie meer formatief wil werken kan er beter voor kiezen de fragmenten (zie bijlage 1) uit te knippen en de leerlingen vragen hiervan twee rijtjes te maken, een met het kopje 'bronnen' en een met het kopje 'fantasie'. Deze werkwijze heeft diverse voordelen:

- Deze werkwijze maakt het voor docenten gemakkelijker om, al rondlopend door de klas, zicht te krijgen op de prestaties van de leerlingen.
- Het maakt discussies tussen leerlingen beter mogelijk.
- In de tweede opdracht kunnen leerlingen de fragmenten makkelijker wisselen van de ene rij naar de andere.

In deze opdracht wordt ervan uitgegaan dat de leerlingen beschikken over kennis van het soort bronnen dat de historicus informatie geeft over de prehistorie. U kunt de opdracht echter ook inzetten om te verkennen in hoeverre de leerlingen van tevoren hierover een inschatting kunnen maken. In de nabespreking van de opdracht diept u de thematiek dan uit.

Antwoordmodel

	Antwoorden van jouw groepje	
Bron-nummer	Gebaseerd op bronnen	Gebaseerd op vermoedens
1		x
2		x
3		x
4		x
5	x	
6	x	
7		x
8	x	
9	x	

Opdracht De mammoetjacht

Leerdoelen

Je kunt ...

- benoemen wat het verschil is tussen geschreven en ongeschreven bronnen (eventueel tussen primaire en secundaire bronnen);
- beoordelen of informatie in een verhaal gebaseerd kan zijn op bronnen of dat de informatie door de schrijver is verzonnen (opdracht 1);
- een oordeel geven over een gebeurtenis en daarbij rekening houden met normen en waarden van mensen in het verleden (opdracht 2).

Opdracht

Hieronder staat een beschrijving van een prehistorische mammoetjacht. De beschrijving is ontleend aan het boek *'De stam van de Hokenbeer'* van Jean Auel. De schrijfster van dit boek heeft veel onderzoek gedaan voor zij begon met schrijven. In hoeverre is deze beschrijving gebaseerd op bronnen? Waar kun je aannemen dat het om feiten gaat en waar heeft de schrijfster zaken beschreven op een manier zoals het volgens haar gebeurd zou kunnen zijn? Waar is er dus sprake van fictie, van vermoedens of misschien wel van 'uit-de-duim-zuigerij'?

Opdracht 1

Gebruik bron 1

1. Lees eerst het verhaal "De mammoetjacht".
2. Vorm vervolgens groepjes van twee of drie leerlingen.
3. Je krijgt van je leraar negen passages uit de beschrijving van de mammoetjacht. Maak van deze passages twee rijtjes.
  - a. In het eerste rijtje plaats je alle passages die, volgens jullie, gebaseerd kunnen zijn op bronnenonderzoek.
  - b. In het tweede rijtje plaats je alle passages die, volgens jullie, gebaseerd zijn op fantasie of vermoedens van de schrijfster.
4. Vul nu onderstaand schema in.

Bron-nummer	Antwoorden van jouw groepje		Commentaar van een ander groepje	
	Gebaseerd op bronnen	Gebaseerd op vermoedens	Gebaseerd op bronnen	Gebaseerd op vermoedens
1				
2				
3				
4				
5				

6				
7				
8				
9				

- Als je de opdracht af hebt, geef je jullie schema aan een ander groepje die hun keuzes daarop ook invullen.
- Ga ten slotte met elkaar in gesprek over eventuele verschillen. Als jullie het niet eens worden vraag je de leraar om hulp.

Opdracht 2

Bespreek in je groepje of jullie het eens zijn met de onderstaande uitspraak. Geef een of meer argumenten voor je antwoord. Denk in je antwoord vanuit jagers uit de prehistorie.

'De mammoetjagers hadden geen vrouwtjesmammoet mogen doden omdat zij wisten dat deze drachtig was!'

Bronnen

Bron 1 De mammoetjacht

Kort na zonsondergang kwamen alle mannen naar de grot van Arsan, de tovenaar. Arsan en Cran, de leider van de stam, zaten al bij het knappende houtvuur, de ouderen gingen bij hen zitten en de jongere mannen vormden een kring om hen heen. Zeb en z'n vriend Bred zochten een plaatsje achterin de donkere grot en hielden zich doodstil. Zebs wangen gloeiden van trots en opwinding dat ze erbij mochten zijn.

1 Ook al mochten jongens als Bred en hij nog niet meepraten. Arsan en Cran bespraken met de mannen van de stam wie er mee zouden gaan op de mammoetjacht. Natuurlijk wilde iedereen dolgraag mee,

2 maar er moesten toch een paar mannen achterblijven om de vrouwen en kinderen te beschermen tegen een holenbeer of een wolharige neushoorn of misschien wel tegen een vijandige stam. Zeb was nog wel geen man, maar hij was toch al elf jaar en stiekem hoopte hij dat hij deze keer ook mee zou mogen. In z'n verbeelding zag hij zich al tegenover zo'n groot monster staan. Met inspanning van al z'n kracht zou hij het de punt van z'n speer tussen de ogen stoten en kermend zou het dier in elkaar zakken.

3 Later zou Arsan met een vlijmscherp mes het teken in z'n borst snijden, zodat iedereen altijd aan het litteken kon zien dat hij een dier gedood had, dat hij een man was! Dan zou hij mogen meepraten bij de geheime vergaderingen van de mannen en dan hoefde hij nooit meer vervelende karweitjes voor de vrouwen op te knappen.

4 En wat zouden de meisjes van de stam tegen hem opzien! Hij schrok op uit z'n dromerijen, toen Zeb hem een por in z'n zij gaf en fluisterde: 'Hé slaapkop, ze hebben het over ons, hoor maar.' Zeb spitste z'n oren. Cran vroeg aan de tovenaar: 'Wat denkt U, kunnen Zeb en Bred ook mee? Ze zijn bijna twaalf.' Arsan antwoordde: 'Bijna twaalf, zo zo. Ja, dan wordt het hoog tijd dat ze bewijzen dat ze zich als man kunnen gedragen. Ze kunnen onderweg de wapens en het reisvoedsel dragen, ze kunnen 's avonds de tenten opzetten en als jullie geluk hebben op de jacht, kunnen ze de vrouwen helpen bij het uitbenen van het vlees en het smelten van het vet.' Zeb en Bred knepen elkaar bont en blauw van blijdschap. Het liefst waren ze juichend de grot uitgerend om het grote nieuws aan iedereen te vertellen, maar ze konden zich nog net inhouden en rustig blijven zitten. Natuurlijk was het geen echt mannenwerk wat Arsan had opgenoemd, maar dat kon Bred niets schelen. Hij zou ze wel eens laten zien wat hij nog meer kon. Wacht maar tot ze de mammoets gevonden hadden!

De volgende morgen was Zeb al vroeg wakker. Vlug rolde hij de bontvachten op waaronder hij geslapen had en kleepte zich aan. Het was behoorlijk koud voor de tijd van het jaar, **5 dus wikkelde hij een paar dierenhuiden om z'n lichaam en om z'n armen en benen.** Met repen leer maakte hij de huiden vast. Met tegenzin trok hij z'n oude sandalen van hertenvel aan. Ze waren niet erg mooi meer. Maar wie weet kreeg hij na de jacht wel een paar mooie, sterke schoenen van mammoetleer. Toen hij de grot uitkwam, zag hij dat de meesten al klaar voor vertrek waren. Bred en hij moesten de wapens van een paar oudere mannen dragen: **6 stenen messen en strijdbijlen en houten speren,** waarvan de punten hard waren gemaakt in het vuur. Alles bij elkaar was het nog een hele vracht,

maar de jongens lieten zich natuurlijk niet kennen. In een lange rij trokken de jagers en helpers door het heuvellandschap en pas toen de zon helemaal achter de heuvels verdwenen was, gaf Cran een teken dat ze moesten stoppen.

7 De paar vrouwen die mee waren gegaan, zorgden voor warme thee en deelden koekjes uit die ze thuis gemaakt hadden van vet, gedroogd vlees en gedroogde vruchten. 'Vroeg naar bed en morgen weer vroeg op'. zei Cran en het duurde niet lang of de jongens sliepen als beren in een winterslaap.

Na een paar dagen kwamen ze in een rotsachtig gebied met diepe kloven en ravijnen. Ze schoten nu niet meer zo vlug op en om de aandacht van de jongens wat van hun moeheid en spierpijn af te leiden vroegen de vrouwen hen onder het lopen wat er straks met de gedode mammoet zou gebeuren. Zeb en Bred wisten de antwoorden best; het kleinste kind wist al dat de hele stam maandenlang van één Mammoet kon leven.

8 'Van z'n huid maken we schoenen', zei Zeb en hij keek met een schuin oog naar z'n eigen schoenen, waarvan nu niet veel meer over was. 'En nieuwe tenten', antwoordde Bred vlug. 'Windschermen. Tassen. Riemen. Kookpotten. En wat doen we met de blaas en de darmen?' vroeg Oeza, een van de vrouwen, aan Bred, die nu weer aan de beurt was. 'Daar maken we waterzakken van en...' '...en regenkleden', viel Zeb hem in de rede.

'Mammoets! mammoets!' riep een van de mannen plotseling. Opgewonden begonnen ze allemaal door elkaar te schreeuwen en te wijzen. 'Daar, daar zijn ze, mammoets, een hele kudde!' Aan de horizon zag Zeb een donkere bewegende massa. 'Een grote kudde.' mompelde Cran en hij gebaarde dat ze hier de tenten moesten opzetten. Toen ging hij met de jagers op pad om het terrein te verkennen en een goed plan voor de jacht te bedenken.

De dag daarop vertrokken de jagers, nog voor zonsopgang, in de richting waar ze de vorige avond de mammoets gezien hadden. Ze ontdekten de kudde al gauw en slopen voorzichtig door het hoge gras dichterbij. Zeb's hart klopte in z'n keel. Wat een enorme beesten!

9 Ze waren wel driemaal zo hoog als een volwassen man. Hun dikke huid was bedekt met een zachte vacht en ruig, lang, roodbruin haar en daaronder zat nog een dikke vetlaag. 'Die zullen geen last van de kou hebben.' dacht Zeb. Ze hadden een zware kop, zo groot als de helft van hun romp, kleine oren en een korte slurf. Maar het mooist vond Zeb de ivoren slagstanden. Bij sommige dieren waren die helemaal gebogen en wel vier keer zo lang als Zeb zelf. Hij snapte niet hoe ze zo'n geweldig dier zouden kunnen doden. Aan de buitenkant van de kudde liep een jong mammoetvrouwtje. Ze bewoog zich trager dan de andere dieren en Zeb begreep al gauw hoe dat kwam: ze was drachtig en zo te zien zou haar jong al gauw geboren worden. Ze dwaalde wat van de kudde af, op zoek naar mals gras. Dat was het moment waarop Cran gewacht had. Op zijn teken staken de jagers met gloeiende kooltjes een paar fakkels aan en staken daarmee het droge gras tussen de mammoet en de kudde in brand. Door de wind breidde het vuur zich snel uit. Op slag veranderde de vredig grazende kudde in een dol geworden, trompetterende massa. Stampend vluchtten de dieren weg van de vlammenzee. Intussen had Cran de drie jongste en snelste jagers het sein gegeven naar de kloof te hollen. Zeb was zo opgewonden, dat hij niet meer rustig in het gras kon blijven zitten, maar hard achter de drie mannen aanrende. Hij hoorde niet meer hoe Bred en de anderen hem terugriepen.

De vrouwtjesmammoet was door de vlammen van de kudde gescheiden. Schreeuwend en met hun fakkels zwaaiend renden een paar mannen op haar af om haar zo in de richting van de kloof te jagen, achter de drie mannen en Zeb aan. Die rende alsof zijn leven ervan afhing. En dat was ook zo! Hij haalde zelfs de drie anderen in en was er het eerst. Hij rende de doodlopende kloof in. De opgejaagde, doodsbange mammoet daverde achter hem aan, gevolgd door de schreeuwende jagers. Aan het einde van de kloof kon ze niet verder. Ze probeerde zich om te keren, maar kwam klem te zitten. Vliegenvlug doken twee van de jagers naar haar achterpoten en sneden met hun stenen messen de pezen door. Kermend van pijn zakte ze door de knieën. Toen sprong Zeb op een rotsblok, vlak voor de kop van het dier en stootte met alle kracht die hij nog over had, z'n speer tussen de ogen. Er spoot een straal bloed in z'n gezicht en terwijl de andere jagers de kloof in renden en hun speren in de stervende dikheid gooiden, juichte het binnen in hem: Ik heb de mammoet gedood! Nu ben ik een man!

Bijlage

1 Ook al mochten jongens als Bred en hij nog niet meepraten.	6 stenen messen en strijdbijlen en houten speren.
2 maar er moesten toch een paar mannen achterblijven om de vrouwen en kinderen te beschermen tegen een holenbeer of een wolharige neushoorn of misschien wel tegen een vijandige stam.	7 De paar vrouwen die mee waren gegaan, zorgden voor warme thee en deelden koekjes uit die ze thuis gemaakt hadden van vet, gedroogd vlees en gedroogde vruchten.
3 Later zou Arsan met een vlijmscherp mes het teken in z'n borst snijden, zodat iedereen altijd aan het litteken kon zien dat hij een dier gedood had, dat hij een man was!	8 'Van z'n huid maken we schoenen,' zei Zeb en hij keek met een schuin oog naar z'n eigen schoenen, waarvan nu niet veel meer over was. 'En nieuwe tenten,' antwoordde Bred vlug. 'Windschermen. Tassen. Riemen. 'Kookpotten'. 'En wat doen we met de blaas en de darmen?' vroeg Oeza, een van de vrouwen, aan Bred, die nu weer aan de beurt was. 'Daar maken we waterzakken van en...' '...en regenkieren.' viel Zeb hem in de rede.
4 En wat zouden de meisjes van de stam tegen hem opzien!	9 Ze waren wel driemaal zo hoog als een volwassen man. Hun dikke huid was bedekt met een zachte vacht en ruig, lang, roodbruin haar en daaronder zat nog een dikke vetlaag. 'Die zullen geen last van de kou hebben.' dacht Zeb. Ze hadden een zware kop, zo groot als de helft van hun romp, kleine oren en een korte slurf. Maar het mooist vond Zeb de ivoren slagstanden. Bij sommige dieren waren die helemaal gebogen en wel vier keer zo lang als Zeb zelf.

5 dus wikkeld hij een paar dierenhuiden om z'n lichaam en om z'n armen en benen.	
--	--